

Krystyna Hanusik, Urszula Łangowska-Szczeńniak

Wpływ programu Rodzina 500+ na poziom życia gospodarstw domowych wychowujących dzieci i jego samoocenę w Polsce w 2016 roku

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 51/3, 123-137

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DOI: 10.18276/sip.2018.51/3-11

Krystyna Hanusik*, Urszula Łangowska-Szczeńiak**

Uniwersytet Opolski

Wydział Ekonomiczny

WPLÝW PROGRAMU RODZINA 500+ NA POZIOM ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH WYCHOWUJĄCYCH DZIECI I JEGO SAMOOCENĘ W POLSCE W 2016 ROKU

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono wyniki badań gospodarstw domowych w Polsce dotyczących wybranych uwarunkowań samooceny ich sytuacji materialnej. W szczególności uwzględniono wprowadzone w kwietniu 2016 roku świadczenie wychowawcze w ramach programu Rodzina 500+. W tym celu przeprowadzono analizę porównawczą relacji między samooceną a dochodami, wydatkami konsumpcyjnymi i wybranymi charakterystykami gospodarstw zaliczanych do grupy wychowujących dzieci.

Analiza wykazała, że istnieje silna zależność oceny własnej sytuacji ekonomicznej gospodarstw zarówno od uzyskiwanych dochodów, jak i wydatków konsumpcyjnych. Dochody z tytułu świadczenia wychowawczego okazały się istotnym czynnikiem poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej gospodarstw domowych mających dzieci, a w efekcie wpłynęły na samoocenę ich sytuacji materialnej. Wzrost dochodów tej grupy gospodarstw domowych natomiast w niewielkim stopniu wpłynął na zmianę struktury wydatków konsumpcyjnych.

* Adres e-mail: khanusik@uni.opole.pl

** Adres e-mail: uls@uni.opole.pl

W badaniach zastosowano metody analizy statystycznej. W artykule wykorzystano źródłowe dane z badań panelowych budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku prowadzonych przez GUS.

Słowa kluczowe: gospodarstwa domowe, poziom życia gospodarstw domowych, nierówności poziomu życia, świadczenie wychowawcze

Wprowadzenie

W Polsce po blisko trzydziestu latach funkcjonowania gospodarki rynkowej postępujące rozwarstwienie społeczno-ekonomiczne jest faktem. Obserwuje się rosnący udział grup gospodarstw domowych szczególnie narażonych na biedę i wykluczenie społeczne. Istnieją różnice w poziomie życia ze względu na miejsce zamieszkania, wynikające ze zróżnicowania przestrzennego poziomu rozwoju gospodarczego. Ponadto czynnikami istotnie wpływającymi na rozwarstwienie społeczno-ekonomiczne jest poziom wykształcenia głów domu, typ społeczno-ekonomiczny, typ biologiczny czy wielkość gospodarstwa domowego (Hanusik, Łangowska-Szczeńsiak, 2014).

Nierówności dochodowe, majątkowe, a co za tym idzie – nierówności poziomu życia ludności, są nieodłącznym elementem rozwiniętej gospodarki rynkowej, towarzyszą im bieda i zjawisko wykluczenia społeczno-ekonomicznego. Rosnące nierówności ocenia się jako niekorzystne, są bowiem groźne dla rozwoju społeczno-gospodarczego, przez co stają się poważnym problemem politycznym, społecznym i ekonomicznym. Dlatego problematyka nierówności często była i jest przedmiotem badań, także ekonomicznych, których efekty powinny tworzyć podstawę skutecznej polityki społecznej (Dąbrowska, Janoś-Kresło, Słaby, Witek, 2013). Celem takiej polityki jest zwykle zmniejszenie skali nierówności poziomu życia ludności i jego poprawa, a zwłaszcza pomoc najbiedniejszym grupom społecznym.

W kwietniu 2016 roku został w naszym kraju uruchomiony bardzo duży i kosztowny program socjalny Rodzina 500+. Jego beneficjentami miały być zwłaszcza rodziny wielodzietne, rzeczywiście znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji materialnej. Świadczenia przewidziano w wysokości 500 zł na drugie i kolejne dziecko w gospodarstwie domowym. W przypadku gospodarstw domowych wychowujących

jedno dziecko i pierwszego dziecka w rodzinach wielodzietnych wypłata świadczenia została uzależniona od kryterium dochodowego i niepełnosprawności dziecka.

Ze względu na opracowanie przez GUS danych źródłowych z panelowych badań budżetów gospodarstw domowych w 2016 roku pojawiła się możliwość przedstawienia oceny pierwszych efektów tego programu. Przedmiotem przedstawionych w artykule badań była zatem charakterystyka i ocena zróżnicowania sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku zwłaszcza klasyfikowanych ze względu na typ biologiczny i fakt pobierania świadczenia wychowawczego. W szczególności poddano analizie:

- wybrane demograficzne charakterystyki gospodarstw domowych,
- strukturę według typu biologicznego gospodarstw domowych,
- poziom i strukturę dochodów i wydatków gospodarstw domowych,
- samocenę sytuacji materialnej i poziomu zaspokojenia wybranych potrzeb gospodarstw domowych.

Analizę przeprowadzono na podstawie danych źródłowych z prowadzonych przez GUS panelowych badań budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku. Zastosowano w badaniach metody analizy statystycznej pozwalające wyznaczyć możliwie obiektywne miary zróżnicowania sytuacji materialnej gospodarstw domowych. W celu obiektywizacji kategorii dochodów i wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych wyznaczono odpowiednio ich wielkości ekwiwalentne¹.

Przyjęto, że poziom życia gospodarstwa domowego, czyli jego sytuację ekonomiczną, określa przede wszystkim poziom wydatków konsumpcyjnych, istotnie zależny od uzyskiwanych dochodów. Z tym wiąże się z kolei stopień zaspokojenia potrzeb gospodarstwa domowego jako rezultat spożycia dóbr i usług oraz funkcjonowania w określonym środowisku społecznym, przyrodniczym i politycznym. Jest to założenie zgodne z poglądami prezentowanymi w literaturze przedmiotu na to, że dochody czy wydatki konsumpcyjne mogą być traktowane jako miary, choć przybliżone, poziomu życia (Łangowska, 1993, s. 15 i n.).

Założono ponadto, że o skuteczności programu Rodzina 500+ świadczą wyniki samooceny sytuacji materialnej i zaspokojenia potrzeb gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku.

¹ Zastosowano formułę wag OECD dla wyznaczania liczby osób przeliczeniowych w gospodarstwie domowym: pierwsza osoba dorosła otrzymuje wagę 1, kolejne osoby dorosłe – 0,7, a osoby w wieku poniżej 15 lat – 0,5.

Świadczenie wychowawcze a sytuacja demograficzno-ekonomiczna gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku

Do najistotniejszych charakterystyk gospodarstw domowych należą ich cechy społeczno-ekonomiczne: liczba osób wchodzących w ich skład, typ biologiczny gospodarstwa domowego, wiek czy wykształcenie (zwłaszcza osoby odniesienia, określanej często mianem głowy domu²), miejsce zamieszkania oraz źródła dochodów. Owe charakterystyki warunkują w dużym stopniu wysokość uzyskiwanych dochodów oraz w konsekwencji poziom konsumpcji gospodarstwa domowego, a zatem poziom zaspokojenia potrzeb jego członków. Jak wynika z wcześniejszych badań autorki, najwyższe dochody osiągają gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek, gospodarstwa domowe rolników z wyższym wykształceniem, gospodarstwa domowe jednoosobowe młodszych osób oraz gospodarstwa domowe w największych miastach. W najtrudniejszej sytuacji materialnej są natomiast gospodarstwa domowe osób w podeszłym wieku, słabo wykształconych, mieszkających na wsi, jak również gospodarstwa domowe wieloosobowe (Hanusik, Łangowska-Szczeńniak, 2013).

² W artykule jako synonimy zostały użyte terminy: osoba odniesienia, głowa domu i głowa gospodarstwa domowego.

Tabela 1. Struktura próby gospodarstw domowych uczestniczących w badaniach panelowych GUS według kryterium typu rodziny w 2016 roku w Polsce

Typ biologiczny gospodarstwa domowego	Gospodarstwa domowe w uczestniczące w badaniu w wybranych miesiącach										Relacja B/A w %
	I–XII		I–III		IV–XII ogółem (A)		IV–XII pobierające świadczenie wychowawcze (B)				
	liczba	udział w %	liczba	udział w %	liczba	udział w %	liczba	udział w %	liczba	udział w %	
Małżeństwo bez dzieci	9453	25,63	2286	24,69	7167	25,94	0	0,00	0	0,00	0,00
Małżeństwo z 1 dzieckiem na utrzymaniu	3725	10,10	977	10,55	2748	9,95	254	6,17	254	6,17	9,24
Małżeństwo z 2 dziećmi na utrzymaniu	3558	9,65	985	10,64	2573	9,31	1405	34,11	1405	34,11	54,61
Małżeństwo z 3 dziećmi na utrzymaniu	819	2,22	236	2,55	583	2,11	369	8,96	369	8,96	63,29
Małżeństwo z 4 (i więcej) dziećmi na utrzymaniu	192	0,52	54	0,58	138	0,50	93	2,26	93	2,26	67,39
Matka z dziećmi na utrzymaniu	698	1,89	185	2,00	513	1,86	189	4,59	189	4,59	36,84
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu	66	0,18	18	0,19	48	0,17	10	0,24	10	0,24	20,83
Małżeństwo z przynajmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu i innymi osobami	3264	8,85	768	8,29	2496	9,03	1205	29,25	1205	29,25	48,28
Matka z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	842	2,28	230	2,48	612	2,22	287	6,97	287	6,97	46,90
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	76	0,21	17	0,18	59	0,21	22	0,53	22	0,53	37,29
Inne osoby z dziećmi na utrzymaniu	353	0,96	92	0,99	261	0,94	116	2,82	116	2,82	44,44
Gospodarstwa jednoosobowe	7590	20,58	1829	19,75	5761	20,85	0	0,00	0	0,00	0,00
Pozostałe	6250	16,94	1583	17,10	4667	16,89	169	4,10	169	4,10	3,62
Ogółem	36886	100,00	9260	100,00	27626	100,00	4119	100,00	4119	100,00	14,91

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostkowych nieidentyfikowalnych z badan panelowych GUS budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 r.

Tabela 2. Wybrane charakterystyki gospodarstw domowych pobierających świadczenia wychowawcze z programu rodzina 500+ (w II–IV kwartałach 2016)

Typ rodziny	Gospodarstwa domowe pobierające świadczenie							
	2	3	4	5	6	7	8	
	Liczba GD	Struktura w %	Średnia liczba osób w GD	Średni wiek osoby odnieszienia	Średnie miesięczne dochody ekwiwalentne	Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne	Średni dochód z tytułu 500+	
	*	*	*	*	*	*	*	
Małżeństwo bez dzieci	254	6,17	3,00	35,92	1515,99	1248,50	541,34	
Małżeństwo z 1 dzieckiem na utrzymaniu	1405	34,11	4,00	36,89	2054,50	1550,85	701,63	
Małżeństwo z 2 dziećmi na utrzymaniu	369	8,96	5,00	38,26	1841,40	1417,13	1224,66	
Małżeństwo z 3 dziećmi na utrzymaniu	93	2,26	6,35	38,57	1547,55	1091,05	1967,74	
Matka z dziećmi na utrzymaniu	189	4,59	2,88	35,53	1678,47	1473,08	846,56	
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu	10	0,24	2,70	42,80	1988,08	1625,44	650,00	
Małżeństwo z przynajmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu i innymi osobami	1205	29,25	5,28	43,47	1787,94	1221,93	953,32	
Matka z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	287	6,97	4,24	47,55	1482,08	1207,00	853,95	
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	22	0,53	4,41	50,59	1416,80	1027,24	1060,00	
Inne osoby z dziećmi na utrzymaniu	116	2,82	5,78	48,24	1615,54	1153,59	931,03	
Gospodarstwa jednoosobowe	*	*	*	*	*	*	*	
Pozostałe	169	4,10	3,60	48,63	1471,43	1125,23	598,31	
Ogółem	4119	100,00	4,45	40,49	1815,79	1354,83	862,09	
	Gospodarstwa domowe niepobierające świadczenia							
Małżeństwo bez dzieci	9453	28,85	2,00	60,13	2284,04	1762,50	*	
Małżeństwo z 1 dzieckiem na utrzymaniu	3471	10,59	3,00	41,22	2256,59	1722,10	*	
Małżeństwo z 2 dziećmi na utrzymaniu	2153	6,57	4,00	40,54	1920,75	1515,03	*	
Małżeństwo z 3 dziećmi na utrzymaniu	450	1,37	5,00	40,96	1568,79	1211,12	*	
Małżeństwo z 4 (i więcej) dziećmi na utrzymaniu	99	0,30	6,28	41,40	1449,41	1008,00	*	
Matka z dziećmi na utrzymaniu	509	1,55	2,36	40,36	1843,02	1693,76	*	

1	2	3	4	5	6	7	8
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu	56	0,17	2,38	47,59	1121,32	2007,69	*
Małżeństwo z przynajmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu i innymi osobami	2059	6,28	4,91	46,24	1738,22	1228,08	*
Matka z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	555	1,69	3,89	48,44	1493,36	1207,80	*
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	54	0,16	3,83	53,02	1605,82	1284,11	*
Inne osoby z dziećmi na utrzymaniu	237	0,72	4,94	53,24	1387,01	1099,70	*
Gospodarstwa jednoosobowe	7590	23,16	1,00	61,85	2053,23	1812,96	*
Pozostałe	6081	18,56	2,88	54,84	1846,79	1368,68	*
Ogółem	32767	100,00	2,47	54,48	2046,17	1621,50	

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostkowych nieidentyfikowalnych z badan panelowych GUS budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 r.

Tabela 3. Zróżnicowanie miesięcznych ekwiwalentnych dochodów i wydatków gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku według typu rodziny

Typ rodziny	Miesięczne dochody ekwiwalentne				Miesięczne wydatki ekwiwalentne			
	I–XII (a)	I–III (b)	IV–XII (c)	różnica (c – b)	I–XII (d)	I–III (e)	IV–XII (f)	różnica (f – e)
Małżeństwo bez dzieci	2284,04	2211,67	2307,13	95,45	1762,50	1666,73	1793,04	126,31
Małżeństwo z 1 dzieckiem na utrzymaniu	2206,09	2108,64	2240,74	132,10	1689,80	1576,45	1730,11	153,66
Małżeństwo z 2 dziećmi na utrzymaniu	1973,57	1787,84	2044,67	256,82	1529,18	1429,58	1567,31	137,73
Małżeństwo z 3 dziećmi na utrzymaniu	1691,61	1429,42	1797,75	368,34	1303,94	1146,36	1367,73	221,36
Małżeństwo z 4 (i więcej) dziećmi na utrzymaniu	1496,95	1356,20	1552,02	195,82	1048,23	978,24	1075,62	97,38
Matka z dziećmi na utrzymaniu	1798,46	1654,78	1850,28	195,50	1634,01	1499,50	1682,52	183,02
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu	1252,65	1735,57	1071,55	-664,03	1949,78	1719,35	2036,18	316,84
Małżeństwo z przynajmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu i innymi osobami	1756,58	1511,75	1831,91	320,16	1225,81	1126,34	1256,42	130,07
Matka z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	1489,52	1317,73	1554,08	236,35	1207,52	1133,27	1235,43	102,16
Ojciec z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami	1551,10	1145,39	1668,00	522,61	1209,75	1115,51	1236,90	121,39
Inne osoby z dziećmi na utrzymaniu	1462,10	1255,94	1534,77	278,83	1117,41	1011,61	1154,70	143,09
Gospodarstwa jednoosobowe	2053,23	2009,91	2066,98	57,06	1812,96	1763,77	1828,58	64,81
Pozostałe	1836,64	1758,37	1863,19	104,82	1362,10	1315,53	1377,89	62,36
Ogółem	2020,45	1909,69	2057,57	147,88	1591,72	1505,00	1620,79	115,79

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostkowych nieidentyfikowalnych z badan panelowych GUS budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 r.

Tabela 4. Różnicowanie poziomu i struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2015–2016

Wyszczególnienie	Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne w 2016 r.		Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne w miesiącach I–III 2016 r.		Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne w miesiącach IV–XII 2016 r.		Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne GD pobierających zasiłek wychowawczy w miesiącach IV–XII 2016 r.		Średnie miesięczne wydatki ekwiwalentne GD w 2015 r.	
	wartość w zł	struktura w %	wartość w zł	struktura w %	wartość w zł	struktura w %	wartość w zł	struktura w %	wartość w zł	struktura w %
Wydatki ogółem w tym na:	1591,72	100,00	1505,00	100,00	1620,79	100,00	1354,83	100,00	1523,55	100,00
żywność	381,92	23,99	369,92	24,58	385,95	23,81	335,31	24,75	362,79	23,81
alkohol	41,29	2,59	37,32	2,48	42,62	2,63	27,55	2,03	39,33	2,58
odzież i obuwie	81,63	5,13	68,23	4,53	86,13	5,31	97,95	7,23	76,39	5,01
utrzymanie mieszkania	326,14	20,49	308,39	20,49	332,09	20,49	245,00	18,08	320*90	21,06
wyposażenie mieszkania	80,22	5,04	73,42	4,88	82,50	5,09	75,35	5,56	75,26	4,94
ochronę zdrowia	92,13	5,79	96,33	6,40	90,72	5,60	55,44	4,09	87,07	5,71
transport	133,03	8,36	133,55	8,87	132,85	8,20	120,18	8,87	129,66	8,51
łączość	76,19	4,79	75,84	5,04	76,31	4,71	65,26	4,82	74,37	4,88
rekreację i kulturę	104,37	6,56	86,72	5,76	110,28	6,80	118,91	8,78	98,00	6,43
edukację	10,99	0,69	12,99	0,86	10,32	0,64	21,84	1,61	11,76	0,77
higienę	46,75	2,94	43,51	2,89	47,83	2,95	44,56	3,29	44,13	2,90
pozostałe wydatki	217,06	13,64	198,80	13,21	223,18	13,77	147,49	10,89	203,89	13,38

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostkowych nieidentyfikowalnych z badan panelowych GUS budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 r.

Ze względu na zakres podmiotowy programu Rodzina 500+ w artykule przeanalizowano przede wszystkim strukturę gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku, klasyfikowanych według typu biologicznego (tab. 1).

Na podstawie reprezentatywnej próby gospodarstw domowych uczestniczących w badaniach panelowych GUS można stwierdzić, że w kraju dominują gospodarstwa domowe jedno- i dwuosobowe (małżeństwa bez dzieci oraz samotni rodzice wychowujący jedno dziecko). Gospodarstwa potencjalnie uprawnione do korzystania ze świadczenia wychowawczego w ramach programu Rodzina 500+ stanowią niecałe 50% populacji gospodarstw domowych. Natomiast w grupie gospodarstw domowych biorących udział w badaniach panelowych od kwietnia do końca 2016 roku, a więc w okresie funkcjonowania programu, świadczenia wychowawcze pobierało jedynie niecałe 60% grupy gospodarstw uprawnionych. Największą część pobierających świadczenie stanowiły małżeństwa z dwójką dzieci na utrzymaniu i małżeństwa z przynajmniej jednym dzieckiem na utrzymaniu i innymi osobami. Najrzadsze były przypadki pobierania świadczeń przez samotnych ojców z dziećmi na utrzymaniu. Tych gospodarstw domowych jest bowiem w Polsce najmniej. To, że nie wszystkie gospodarstwa domowe z co najmniej dwójką dzieci na utrzymaniu korzystały ze świadczenia wychowawczego, można wyjaśnić faktem, że program Rodzina 500+ w 2016 roku dopiero się rozpoczął i występowały opóźnienia w wypłatach.

W tabelach 2 i 3 przedstawiono zróżnicowanie sytuacji demograficzno-ekonomicznej gospodarstw domowych w naszym kraju klasyfikowanych według kryterium typu biologicznego i pobierania bądź nie świadczenia wychowawczego. Aby zapewnić porównywalność wyników analizy, wyodrębniono dwa podokresy: I kwartał, w którym nie uruchomiono jeszcze programu Rodzina 500+, i kolejne trzy kwartały 2016 roku, kiedy program już funkcjonował.

Jak już wspomniano wcześniej, najliczniejszą grupę pobierających świadczenie stanowiły małżeństwa z dwojgiem dzieci na utrzymaniu i małżeństwa z co najmniej jednym dzieckiem i innymi osobami. Gospodarstwa domowe pobierające świadczenie były też znacznie większe niż pozostałe, odpowiednio średnia liczba osób w tych grupach gospodarstw wynosiła 4,45 i 2,47. Młodsze były, co wydaje się oczywiste, osoby odniesienia w gospodarstwach korzystających z programu Rodzina 500+, i to średnio o około cztery lata w porównaniu z głowami pozostałych gospodarstw.

Sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych w 2016 roku zależała nie tylko od ich wielkości, lecz także typu biologicznego, najniższe dochody ekwiwalentne zaobserwowano wśród gospodarstw wieloosobowych i stosunkowo nielicznej grupy niewielkich gospodarstw ojców samotnie wychowujących dzieci. Najwyższe zaś dochody ekwiwalentne osiągały gospodarstwa domowe jedno- i dwuosobowe. Mimo korzystania ze świadczeń wychowawczych miesięczne ekwiwalentne dochody gospodarstw domowych w porównaniu z I kwartałem wzrosły średnio w ciągu trzech kolejnych kwartałów 2016 roku o niecałe 150 zł, przy czym najbardziej skorzystali ojcowie z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami oraz małżeństwa z trojgiem dzieci i czworgiem dzieci. Potwierdza to zróżnicowanie średniego miesięcznego przychodu z tytułu świadczenia wychowawczego w poszczególnych typach biologicznych gospodarstw domowych.

Wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych w porównaniu z 2015 roku (jak również z I kwartałem) w kolejnych trzech kwartałach 2016 roku wzrosły (tab. 2 i 4), ale w mniejszej skali niż dochody. Ponadto średnie miesięczne ekwiwalentne wydatki gospodarstw pobierających świadczenie wychowawcze były istotnie niższe (o niecałe 300 zł) niż w gospodarstwach tego świadczenia nieotrzymujących, ale zróżnicowanie wydatków według typu biologicznego gospodarstw było podobne jak dochodów.

Bardziej szczegółowa analiza poziomu i struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w 2016 roku w porównaniu z 2015 rokiem przedstawionych w tabeli 4 pozwoliła ustalić najistotniejsze zmiany konsumpcji gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu. I tak, gospodarstwa domowe w Polsce w 2016 roku zwiększyły średnio konsumpcyjne wydatki ekwiwalentne o około 6%. Średnio najbardziej wzrosły wydatki na odzież i obuwie (o 13%) oraz na rekreację i wypoczynek (o 13%), natomiast pozostałe rodzaje wydatków konsumpcyjnych wzrosły nieznacznie. Jako jedyne zmalały i tak bardzo niskie wydatki na edukację.

Na średnie wzrosty wydatków konsumpcyjnych wpłynęły zmiany ich poziomu i struktury po I kwartale 2016 roku w gospodarstwach z dziećmi na utrzymaniu. W tej grupie gospodarstw wzrósł poziom i udział wydatków na żywność, na odzież i obuwie oraz na rekreację i kulturę, wzrósł też, choć bardzo niewiele, poziom i udział wydatków na edukację. Wskazuje to na racjonalny sposób wydatkowania środków z programu Rodzina 500+ przez średnio relatywnie niezamożne gospodarstwa z dziećmi na utrzymaniu.

Przedstawione charakterystyki sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2016 roku pozwalają stwierdzić wpływ świadczenia wychowawczego na poprawę poziomu życia gospodarstw wielodzietnych, aczkolwiek i tak nadal były to gospodarstwa o średnio najniższym poziomie ekwiwalentnych dochodów i wydatków.

Samoocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych według kryterium pobierania zasiłku wychowawczego

Jak wynika z wyżej zaprezentowanych analiz, świadczenia wychowawcze wypłacane gospodarstwom domowym z dziećmi na utrzymaniu wpłynęły na wzrost ich dochodów i wydatków konsumpcyjnych oraz zauważalną zmianę struktury wydatków konsumpcyjnych. Obiektywnie materialne determinanty poziomu życia tych gospodarstw domowych uległy zatem poprawie.

W celu zbadania, czy beneficjenci programu Rodzina 500+ odczuli istotną poprawę poziomu życia, przeprowadzono analizę porównawczą samooceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych podzielonych na grupy pobierających i niepobierających świadczenia wychowawczego. Zróżnicowanie samooceny sytuacji gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Zróżnicowanie samooceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce w 2016 roku

Wyszczególnienie przedmiotu i klas samooceny	GD pobierające zasiłek wychowawczy		Pozostałe GD	
	liczba	częstość oceny w %	liczba	częstość oceny w %
1	2	3	4	5
Ogólna sytuacja materialna GD				
bardzo dobra	546	13,26	4299	13,12
raczej dobra	867	21,05	6444	19,67
przeciętna	2317	56,25	17685	53,97
raczej zła	320	7,77	3174	9,69
zła	69	1,68	1165	3,56
Zaobserwowane kierunki zmiany sytuacji materialnej GD w ciągu roku				
bardzo się poprawiła	163	3,96	274	0,84
trochę się poprawiła	1572	38,16	3259	9,95
nie zmieniła się	2006	48,70	24994	76,28

1	2	3	4	5
lekką się pogorszyła	314	7,62	3435	10,48
bardzo się pogorszyła	64	1,55	805	2,46
Sytuacja finansowa				
możemy pozwolić sobie na pewien luksus	56	1,36	569	1,74
wystarczy nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	470	11,41	4439	13,55
wystarczy nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	2718	65,99	19345	59,04
musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	844	20,49	7720	23,56
nie wystarczy nam nawet na podstawowe potrzeby	31	0,75	694	2,12

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostkowych nieidentyfikowalnych z badań panelowych GUS budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2016 r.

Jak widać, nie wystąpiły duże różnice samooceny w przypadku obu wyróżnionych grup gospodarstw domowych, jednak oceny gospodarstw pobierających świadczenie były bardziej optymistyczne, mimo obiektywnie gorszej sytuacji materialnej. W przypadku ogólnej sytuacji materialnej gospodarstwa pobierające świadczenie istotnie rzadziej od pozostałych (odpowiednio 9,45% i 13,25%) oceniały ją jako złą i bardzo złą oraz częściej oceniały ją jako co najmniej dobrą (34,31% i 32,79%).

Okolo 4% gospodarstw beneficjentów świadczenia uznało, że ich sytuacja materialna bardzo się poprawiła, a 38% – że poprawiła się trochę, podczas gdy niecałe 11% pozostałych gospodarstw domowych uważało, że ich sytuacja materialna uległa poprawie. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację finansową wskazuje na mniejsze nierówności dochodowe w grupie gospodarstw pobierających świadczenie w porównaniu z grupą pozostałych gospodarstw domowych w 2016 roku.

Podsumowanie

Z przedstawionych w artykule wyników badań można wyprowadzić ogólną konkluzję, że uruchomienie programu Rodzina 500+ spowodowało poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych wychowujących dzieci, jednak mimo otrzymywanych świadczeń wychowawczych gospodarstwa te średnio były uboższe od pozostałych. Za największych beneficjentów programu można uznać gospodarstwa domowe wielodzietne.

Gospodarstwa domowe pobierające świadczenie wychowawcze relatywnie więcej niż pozostałe gospodarstwa wydawały na żywność, odzież i obuwie, rekreację i kulturę oraz, co oczywiste, na edukację. Nie były to jednak duże różnice w strukturze wydatków konsumpcyjnych. Można stwierdzić wpływ programu Rodzina 500+ na poprawę poziomu życia, co znalazło wyraz w pozytywnej samocenie sytuacji materialnej, a także wysokiej ocenie poziomu zaspokojenia najistotniejszych potrzeb. W tym sensie wstępne wyniki funkcjonowania programu Rodzina 500+ wskazują na jego celowość i skuteczność.

Literatura

- Bywalec, Cz. (2010). *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Dąbrowska, A., Janoś-Kresło, M., Słaby, T., Witek, J. (2013). *Niedobory konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Golinowska, S. (1997). *Polska bieda II. Kryteria – ocena – przeciwdziałanie*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Hanusik, K., Łangowska-Szcześniak, U. (2013). Determinanty i przejawy wzrostu dobrobytu gospodarstw domowych w Polsce w okresie 1994–2010. W: K. Hanusik, A. Dudek (red.), *Konsumpcja gospodarstw domowych w Polsce. Kierunki rozwoju i ich przyczyny* (s.79–95). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Hanusik, K., Łangowska-Szcześniak, U. (2014). Determinanty poziomu i zróżnicowania dobrobytu gospodarstw domowych w Polsce w latach 2004–2012. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 2 (35), 311–327.
- Łangowska, U. (1993). *Spoleczno-gospodarcze uwarunkowania konsumpcji w Polsce w latach 1970–1990 w układzie przestrzennym*. Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu.
- Warzywoda-Kruszyńska, W., Kościński, E., Januszek, H. (red.) (2001). *Bieda na wsi na tle globalnych przemian społeczno-gospodarczych w Polsce. Socjologiczne, ekonomiczne i polityczne aspekty problemu*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu.

**IMPACT OF THE FAMILY 500 PLUS PROGRAM ON THE LIVING STANDARDS
OF HOUSEHOLDS BRINGING UP CHILDREN AND THEIR SELF-ESTEEM
(ON THE EXAMPLE OF POLAND IN 2016)**

Abstract

The article presents the results of household surveys in Poland regarding selected conditions for the households self-esteem of theirs financial situation. In particular, the childcare benefit implemented in April 2016 under the Family 500+ program was included. In the paper a comparative analysis of the relationship between self-esteem and income, consumption expenditure and selected characteristics of farms belonging to the group of raising children was conducted.

The analysis showed that there is a strong dependence of the assessment of the own economic situation of households on both the obtained income and consumer spending. Income from parental benefit proved to be an important factor in improving the socio-economic situation of households with children, and as a result it influenced the self-assessment of their financial situation. The increased income of this group of households, to a small extent, affected the change in the structure of consumer spending.

The methods of statistical analysis were used in the research. There were used data from panel surveys of households budgets in Poland in 2016 conducted by the Central Statistical Office in Warsaw.

Keywords: households, households' living standards, inequalities in living standards, educational services

JEL code: D12